

**ORGANIZAREA ROMÂNILOR DIN CERCUL
VÂRȘEȚULUI ÎN TOAMNA ANULUI 1918**
**Organization of the Romanians in the
Vârșeț Circle in the Autumn of 1918**

PhD. Maria Alexandra Pantea
„Vasile Goldiș” West University, Arad, Romania

Abstract: *In the Autumn of 1918 we find in Banat a society deeply marked by the tragedy of the war, but also a world of divided ethnic and cultural diversity, the Banat being claimed by both Romanians and Serbs. The organization of the Romanians in the Vârșeț area in the Autumn of 1918 is proof that there was a Romanian elite in the villages in the area, formed mostly by lawyers. Some of them stated themselves as true Romanian leaders and were involved in the Autumn events of 1918.*

Keywords: Romanians, Vârșeț, organization, union, order.

Evenimentele din toamna anului 1918 au avut un puternic impact și asupra societății bănățene, o societate marcată de diversitate etnică și confesională, dar și de mari pagube suferite în anii războiului. Sfârșitul războiului și organizarea Consiliului Național Român Central au dus la schimbări profunde, care au demarat odată cu organizarea românilor.

În toamna anului 1918 asistăm la întoarcerea soldaților de pe front, dar și la o serie de neînțelegeri, deoarece Banatul era revendicat atât de români, cât și de sârbi. În acest context, românii din Vârșeț și împrejurimi au început să se organizeze încă de la începutul lunii noiembrie, pentru a putea să fie asigurată ordinea și liniștea publică. Un rol important l-au avut avocații românii din Vârșeț și protopopul Traian Oprea. În noiembrie 1918 în cercul Vârșețului s-au format Consiliile Naționale Locale și Gărzile Naționale.

La începutul lunii noiembrie 1918, avocatul Petru Zepeneag și protopopul Traian Oprea făceau demersuri în privința organizării românilor. Sunt cei care au lansat apelul prin care, în 4 noiembrie 1918, românii din satele limitrofe Vârșețului erau chemați la sediul Băncii „Luceafărul”, arătându-se că inteligența română din Vârșeț are „[...] datoria să inițieze organizarea acestor sate”.¹ În apel se mai precizează că se are în vedere susținerea păcii și ordinii publice în satele românești din jurul Vârșețului. Documentul era semnat de avocatul Petru Zepeneag și protopopul Traian Oprea.

¹ Serviciul Județean Arad al Arhivelor Naționale, *Fond Consiliul Național Român Arad*, dosar 14/1918, f. 1 (în continuare S. J. A. A. N.).

La 4 noiembrie 1918 s-au întrunit în Vârșeț liderii românilor și reprezentanții soldaților și ofițerilor români din garnizoana din oraș. S-a constituit „[...] *Consiliul Militar Național Român prin care soldații și ofițerii stau la dispoziția Consiliului Național Român căruia se alipesc cu credință neclintită*”.² În documentul adoptat cu acest prilej se mai arată că sunt gata a conlucra pentru „*asigurarea ordinii*”. Documentul era semnat de Gavril Mihailov, în calitate de „*president*”, dar și de căpitan dr. Iustin Iuga, locotenent Romulus Molin, iar printre aderenți îi găsim pe medicul Ludovic Meheș, pe preotul militar Ion Imbroane, dar și pe Filip Pop, Andrei Moise, Aron Moise, Nicolae Popovici, Drăgan Blaj, Aurel Balea, Nicolae Vaida, Petru Pența, Petru Iștvan, Ion Ursu, Antonie Ștefan sau stegarii Aurel Bălan, Mihai Moise, Virgil Molin, Octavian Luiba, voluntarii sergent Nicolae Imbroane, Ilie Groșșian, Nicolae Mihuță, Tiberiu Râmneanțu. Acest moment marchează constituirea gărzii naționale române din Vârșeț, condusă de colonelul Gavril Mihailov, la care au aderat imediat aproximativ 100 de soldați și civili. Tot pe fondul evenimentelor din 4 noiembrie a fost lansat și „apelul” fruntașilor români, unde se afirmă că, în urma schimbărilor radicale, pentru a menține liniștea și a nu se produce „[...] *tulburări și demonstrații fără rost*” s-a decis constituirea în fiecare comună a consiliilor naționale comunale formate din 10-30 de membri, cu scopul de a „[...] *asigura pacea și ordinea publică, avutul și siguranța personală*”. Se mai arată că se dorește asigurarea averii comunale. Documentul este semnat de fruntașii români din Vârșeț și din jur.

Apelul lansat în 4 noiembrie a ajuns repede în localitățile românești din zona Vârșețului, fapt ce a determinat organizarea românilor în consilii și gărzii naționale, activitatea lor fiind coordonată de fruntași români care activau în jurul Consiliului Național Român din Vârșeț. În acest context s-au format consilii naționale în „*peste 30 de sate*”.³ Acest lucru este evidențiat și de un martor al evenimentelor, Petru Bizerea, care avea să-și amintească că în multe comunități românești s-au organizat consiliile naționale, deoarece „[...] *multe din comunele noastre organizate astfel constituiau un fel de republici independente, Banatul nostru nu aparținea niciunui stat*”.⁴

² *Ibidem*, dosar 12/1918, f. 1.

³ Ioan Munteanu, Dumitru Tomoni, Vasile M. Zaberca, *Banatul și Marea Unire. Bănățeni la Alba Iulia*, Timișoara, Editura Partoș, 2018, p. 33.

⁴ Petru Bizerea, „Românii din Banatul Sârbesc la Alba-Iulia. Amintiri din Vârșețul de la 1918”, în *Almanahul Banatului*, 1930, pp. 93-94.

Mobilizarea românilor a făcut posibilă organizarea, în 8 noiembrie 1918, a unei demonstrații publice, în cadrul căreia românii au „[...] defilat pe străzi în căruțe, purtând steagul național român”.⁵

Încă de la începutul lunii noiembrie a apărut și o corespondență între liderii români de la Vârșeț și cei din Arad care activau în jurul Consiliului Național Român Central. În 6 noiembrie 1918 era dezbătut de liderii românilor din zona Vârșețului apelul „Către Națiunea Română” semnat de Ștefan Cicio-Pop. În document se amintea constituirea Consiliului Național Român Central și se făcea apel la păstrarea liniștii, cerându-se soldaților întorși de pe front a se înrola în Gărzile Naționale. Apelul a fost preluat de liderii românilor, care au mai adăugat unele informații referitoare la situația din zonă. Se preciza că s-a format Consiliul Militar Național Român, care avea sediul în Vârșeț, și se solicita „[...] ofițerilor, soldaților și oamenilor de bine să primească cu încredere pe bărbații trimiși de aici cu scopul să înființeze Gardele naționale române”. Se mai arăta că se răspândiseră multe informații false și se cerea să nu se acorde atenție decât informațiilor venite din partea Consiliului Militar Național Român.

Apelul fruntașilor români din Vârșeț
(Sursă: S. J. A. A. N., *Fond Consiliul Național Român Arad*, dosar 9, f. 1)

În zilele care au urmat, s-au format Gărzile Naționale, care aveau ca scop a „[...] zădărnici extinderea anarhiei și a oferi siguranța populației”⁶

⁵ Radu Păiușan, *Mișcarea națională din Banat și Marea Unire*, Timișoara, 1993, p. 138.

indiferent de etnie și religie. Printre primele măsuri luate de garda din Vârșeț se numără emiterea unei legitimații pentru fiecare membru, în care se preciza că „[...] posesorul acestei legitimații e supus Consiliului Național Român și ca bărbat de toată încrederea e îndreptățat la purtarea armei”⁷. În noiembrie 1918, Consiliul Național Român din Vârșeț era format din 10 fruntași: avocat Petru Zepeneag, protopop Traian Oprea, Avram Corcea, Mihai Spăriosu, Nicolae Imbroane, Lazăr Ciuta, Pavel Corcea, Patrachie Râmneanțu, Vasile Banciocat, Ion Malet.

Legitimație de membru al Gărzii Naționale Române din Vârșeț
(Sursă: S. J. A. A. N., *Fond Consiliul Național Român Arad*, dosar 9, f. 1)

Ca urmare a noii organizări impuse de sârbi, liderii românilor din Vârșeț au activat tot mai intens în jurul Consiliului Național Român local. Potrivit protocolului Consiliului Național Român Vârșeț din 9/22 noiembrie, în acest context a fost organizată o ședință prezidată de avocatul Petru Zepeneag. Este cel care expune protocolul consiliului popular orășenesc din 29 octombrie/11 noiembrie și aduce la cunoștință că se va organiza o ședință a consiliului orășenesc în care se vor alege diferite comisii administrative. Cere să fie aleși români care să fie propuși ca membri ai comisiilor. Dintre cei propuși îi amintim pe Augustin Mihuț pentru comisia de agricultură, Mihai Spăriosu în comisia pentru orfani, pe Nicolae Imbroane în comisia de aprovizionare, în comisia de

⁶ Mircea Măran, „Frământări sociale și mișcări naționale în Banatul Sârbesc în toamna anului 1918”, în *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca*, tom LVII, 2018, p. 297.

⁷ S. J. A. A. N., *Fond Consiliul Național Român Arad*, dosar 11/1918, f. 1.

binefacere pe preoții Traian Oprea și Nicolae Baiaş. În total au fost propuși 19 membri în 13 comisii.

Un moment decisiv în istoria Banatului a fost în 29 octombrie/11 noiembrie când s-a încheiat protocolul de preluare a orașului Vârșeț de către trupele sârbe venite din Ungaria. Cu această ocazie, primarul orașului a salutat, în limba germană, pe reprezentantul guvernului și pe cel al trupelor sârbe, maiorul Dušan Dodić, cerând să se „[...] dea uitării dușmănia care a fost în răzbel”, iar în viitor să „[...] restabilească buna înțelegere între popoare”. A mai cerut ca averea și bunurile publice să fie „[...] păzite sub scutul armatei sârbe”. Ca răspuns, maiorul Dušan Dodić, comandantul trupelor sârbe, a mulțumit și a declarat că odată cu „[...] intrarea trupelor sale a primit și conducerea orașului și asigură popoarele despre siguranța personală și a averii publice și private”⁸. Maiorul arată că are dreptul de a suspenda administrația orășenească și cere să se formeze un consiliu național care să aleagă noua administrație. Declară că dorința lui este ca fiecare națiune să fie reprezentată în consiliu, dar majoritatea relativă să o dețină sârbii. Ca urmare a declarației făcute, a urmat constituirea consiliilor naționale. Potrivit protocolului, tot atunci s-a propus și constituirea unei comisii, care a fost formată din 8 sârbi, la care se mai adaugă câte 2 reprezentanți ai celorlalte naționalități, din partea românilor fiind Petru Zepeneag și Mihai Spăriosu. S-a mai decis schimbarea a trei funcționari, primarul, viceprimarul și notarul. Alte informații despre intrarea trupelor sârbe în oraș apar în paginile ziarului „Opinca”, acolo unde se arată că „[...] schimbările radicale din țară au silit sfatul orășenesc să cheme la conducere toate naționalitățile”. În aceeași zi s-a format sfatul orășenesc, iar românilor li s-au oferit 25 de locuri și „[...] îndată s-au ales dintre români 25 de membri”, printre care erau și Petru Zepeneag și Petru Ișfan, care „[...] stau zăhnic în legătură cu conducătorii celorlalte națiuni”⁹.

Au urmat demersurile pentru alegerea reprezentanților în conducerea orașului, iar pentru „[...] simplificarea și distribuirea dreaptă a mandatelor”¹⁰ s-a ajuns la o alegere proporțională, în funcție de numărul de „[...] suflete aparținătoare respectivei națiuni”. În document se arată că în localitate erau 13.556 germani, 8602 sârbi, 3261 maghiari, 879 români, 629 evrei. S-a decis ca pentru fiecare 1000 de locuitori să fie 2 mandate, iar dacă erau peste 500 de locuitori se dădeau tot 2 mandate. S-a ajuns la 28 de mandate pentru germani, 18 pentru sârbi, 7 pentru maghiari, 4 pentru români și tot 4 pentru evrei. În total erau 61 de mandate. Liderii

⁸ *Ibidem*, dosar 17, f. 1.

⁹ *Opinca*, an I, număr 1, 1918, p. 4.

¹⁰ S. J. A. A. N., *Fond Consiliul Național Român Arad*, dosar 18, f. 1.

care urmau a ocupa aceste mandate trebuiau să fie delegați de reprezentanții naționalităților respective și puteau să fie bărbați peste 30 de ani și să fie susținuți de un partid. Se cerea partidelor să propună câte o listă pe care să fie trecute atâtea persoane câte mandate erau pentru naționalitatea respectivă. Se mai propunea ca poliția să fie scoasă din cadrul aparatului administrativ și să fie independentă, în fruntea ei fiind numit un căpitan care trebuia să fie „[...] un bărbat destoinic și energic”. S-a mai decis alegerea de noi membri în magistratura orașului, care să reprezinte toate etniile din Vârșeț. S-a ajuns la formarea unei noi magistraturi, formate din primar, viceprimar, senator economic, senator financiar, senator socio-cultural, senator militar, șeful oficiului și un secretar sanitar. În aceste funcții au fost aleși 4 germani, 3 sârbi, 1 maghiar, 1 român și un evreu.

Pe fondul evenimentelor din toamna anului 1918, românii din zona Vârșețului au început a se organiza și au pus bazele unei publicații în limba română, ziarul „Opinca”. Primul număr a apărut în 11/24 noiembrie 1918, redactori fiind învățătorii Petru Bizerea și Patrachie Râmneanțu. În primul număr a fost publicat programul ziarului, unde se arată că „[...] foaia noastră apare în cele mai mărețe zile ce le-a ajuns poporul românesc”.¹¹ Se mai afirmă că noua publicație are ca scop lupta pentru unitate națională a românilor și a apărut ca urmare a deciziei luate de Comitetul Executiv al Partidului Național Român prin care se precizează că „[...] națiunea română dorește ca liberă de orice înrăurire străină să hotărască singură plasarea ei printre națiunile libere”.¹²

În paralel cu implicarea românilor în organizarea administrativă a orașului, asistăm și la participarea lor în activitățile Consiliului Național Român din Vârșeț și la stabilirea unor legături cu intelectualii din alte orașe. În 11/24 noiembrie a avut loc alegerea delegaților cercului Vârșeț care urmau a se deplasa la Alba-Iulia. Momentul este relatat în paginile publicației „Opinca”, unde se arată că s-au înfăptuit alegerile „[...] după porunca primită de la Marele Sfat al Națiunii Române de la Arad”.¹³ Au fost aleși ca reprezentanți ai cercului Mihai Spăriosu, Petru Iștfan, Patrachie Râmneanțu, Lazăr Ciuta, Ioan Maleta; se mai adaugă locotenentul Valeriu Cârje, reprezentantul gărzii naționale din Vârșeț, și reprezentantul bisericii, protopopul Traian Oprea. Se mai poate aminti că unii români din Vârșeț au fost aleși ca reprezentanți ai altor cercuri, cum este cazul lui Nicolae Imbroane și Romulus Molin, aleși în cercul Moravița. În același

¹¹ *Opinca*, an I, număr 1, 1918, p. 1.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, număr 2, 1918, pp. 3-4.

număr al ziarului a fost publicată, chiar pe prima pagină, convocarea Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia. Atmosfera existentă în societatea românească din sudul Banatului este relatată în paginile ziarului local „Opinca”, în articolul „Către toți cei care au purtat și poartă opinci”, unde se arată că „[...] suntem în pragul unirii tuturor celor de un neam și un sânge”. Se subliniază că a venit momentul ca românii să își cunoască drepturile și obligațiile: „[...] veți înțelege că drepturile de popor liber și bogat vor trebui apărate cu tărie românească, iar datorințele îndeplinite cu credință creștinească”. Se cere românilor a se implica în evenimentele premergătoare Marii Uniri, „[...] știut fiind prea bine câte piedici ni se pun în calea Unirii”.¹⁴

Ocuparea Banatului de către trupele sârbe, conform armistițiului, și apoi revendicarea acestui teritoriu de sârbi a agravat situația. Din a doua jumătate a lunii noiembrie, autoritățile sârbe au început a lua măsuri împotriva românilor. Au fost împiedicate de autoritățile sârbe „[...] convocarea și organizarea adunărilor de alegere a delegaților”.¹⁵ Potrivit celor relatate în presa epocii, în 30 noiembrie 1918, au fost oprite peste 100 de persoane în gara Timișoara, iar delegații din părțile Vârșețului nu puteau obține legitimațiile de călătorie de la autoritățile sârbe.¹⁶ Cu toate acestea o parte dintre delegații români din Banat au reușit să înșele vigilența autorităților sârbe și au participat la Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia.

Evenimentele din 1918 dovedesc că în zona Vârșețului avem de a face cu o elită românească, din rândul căreia s-au afirmat adevărați lideri ai românilor, care s-au implicat în evenimentele din toamna anului 1918.

¹⁴ *Ibidem*, număr 1, 1918, p. 4.

¹⁵ Ioan Munteanu, Dumitru Tomoni, Vasile M. Zaberca, *Banatul și Marea Unire*, p. 61.

¹⁶ *Românul*, număr 18, 1918, p. 4.

